

MARTIN ΧΑΪΝΤΕΓΓΕΡ - MARTIN HEIDEGGER (1889-1976)

Ο Μάρτιν Χάϊντεγγερ αναζητώντας γενικά το νόημα του Είναι έφθασε να περιστρέφεται γύρω από το νόημα της ανθρώπινης ζωής. Πολλοί στοχαστές και φιλόσοφοι επιχειρούν απαντήσεις σε φιλοσοφικά ζητήματα, αφήνοντας ολότελα απ' έξω τα ζητήματα για την αρχή του κόσμου, τη σχέση του κόσμου με το χρόνο και την αναζήτηση της ουσίας των πραγμάτων. Ο Χάϊντεγγερ δεν τα άφησε ολότελα απ' έξω από την προσπάθειά του, αλλά τα υποβάθμισε αποδεχόμενος τη δυσκολία του εγχειρήματος. Με λογική συνέπεια, να περιορίσει το νόημα και τον προορισμό του κόσμου μόνο στην ανθρώπινη ζωή για να αναζητήσει απελπισμένα ένα ρόλο για την ανθρώπινη ύπαρξη προς την ιστορία και την κοινωνία. Χαρακτηριστική είναι η γενική αναφορά του στο μέσο όρο του ανθρώπου, χωρίς να υπολογίζει τις μεγάλες διαφορές και αντιθέσεις, τις οποίες εμείς μπορούμε να διαπιστώσουμε πρώτα απ' όλα στον εαυτό μας και έπειτα μέσα στην κοινωνία. Η προτεραιότητα που έδινε στο υπαρξιακό ερώτημα για το νόημα του κόσμου και της ζωής είναι αρκετό για να προσελκύσει το έργο του την προσοχή μας.

Κ. Γ. Νικολουδάκης

Ο Κωνσταντίνος Ι. Βουδούρης στο ογκώδες σύγγραμμά του υπό τον τίτλο "ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ", μία πανεπιστημιακή έκδοση του 1980, αναφέρει :

" Το ερώτημα περί του Όντος είναι βασικό κατά τον Heidegger' όμως στο ερώτημα αυτό πρέπει να δώσουμε την κατάλληλη ερμηνεία και το ανάλογο βάθος. Η φιλοσοφία, κατά τούτον, ασχολείται με το ερώτημα *περί του νοήματος του Όντος* και όχι με την υφή των επί μέρους όντων. (...) Είναι έργο του φιλοσόφου, πιστεύει ο Heidegger, να καταστήσει σαφές το νόημα του Όντος. Όταν ρωτάμε για το *Ον* έχουμε ήδη κάποια αμυδρά αντίληψη γι' αυτό, γιατί διαφορετικά δεν θα ρωτούσαμε. Είναι όμως έργο μας να καταστήσουμε σαφέστερη την έστω κι αμυδρή γνώση μας σχετικά με το *Ον*, ακολουθώντας μια διαδικασία διευκρινίσεως των ασαφών στοιχείων που έχουμε σχετικά με αυτό. Έτσι διερευνώντας το ερώτημα περί του νοήματος του Όντος κατ' ανάγκην μπλεκόμαστε σε συζητήσεις και δεχόμαστε ότι υπάρχουν τα πράγματα, τα επί μέρους όντα που είναι δείγματα του Όντος. Υπάρχει όμως ένα απεριόριστο πλήθος από επιμέρους όντα. Μήπως, ερωτά ο Heidegger, κάποιο από τα όντα αυτά είναι το πιο κατάλληλο για να χρησιμεύσει ως αφητηρία των διερευνήσεών μας για το *Ον*; Ένα τέτοιο *ον*, κατά τον Heidegger, είναι ο άνθρωπος, δηλαδή εκείνο το *ον* που θέτει το ερώτημα περί του νοήματος του Όντος. Ο άνθρωπος διαφέρει από τα άλλα επί μέρους όντα' γιατί όχι μόνο είναι (υπάρχει),

αλλά και γιατί έχει τη δυνατότητα κατανόησης για το τι σημαίνει να υπάρχουν. Το είναι έχει σημασία για τον ίδιο τον άνθρωπο και τον αφορά άμεσα. (...)

Με αφετηρία λοιπόν τον άνθρωπο μπορούμε να ξεκινήσουμε την έρευνά μας για το Όν με σκοπό να κατανοήσουμε τη φύση του. Όμως η δουλειά που κάνει ο Heidegger μπορεί να χαρακτηριστεί ως "θεμελιώδης οντολογία" και όχι βέβαια ως ανθρωπολογία (Κατά τη δεύτερη όμως φάση της φιλοσοφίας του ο Heidegger ασχολείται αμέσως με το ερώτημα περί του Όντος και ο άνθρωπος κατανοείται υπό το φως του Όντος).

Όπως είναι γνωστό, οι θεμελιώδεις έννοιες της οντολογίας του Heidegger υπάρχουν στο βασικό του έργο *Είναι και χρόνος*. Οι απόψεις του για τη μεταφυσική έχουν ήδη εκτεθεί από το 1929 στον εναρκτήριο λόγο του με τον τίτλο "Τι είναι μεταφυσική;" ' έκτοτε υπέστησαν επεξεργασία και ανεπτύχθησαν ευρύτερα, όπως φανερώνουν τα διάφορα δημοσιεύματά του (Ο Καντ και το πρόβλημα της μεταφυσικής, Εισαγωγή στη μεταφυσική κ.α.)".

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

(Εισαγωγή στη Μεταφυσική, εκδόσεις Δωδώνη)

" Το ερώτημα "Γιατί να υπάρχουν τα όντα και όχι το τίποτε;" κάνει να εκπληθήσει το θεμέλιο όλων των αυθεντικών ερωτημάτων και έτσι είναι η πηγή. Πρέπει να το αναγνωρίσουμε ως το πιο πρωταρχικό από όλα τα ερωτήματα. Όπως είναι το πιο ευρύ και το πιο βαθύ ερώτημα, έτσι είναι και το πιο πρωταρχικό -και αντιστρόφως," (36)

" Η φιλοσοφία παραμένει πάντοτε μια γνώση που όχι μόνο δεν αφήνεται να γίνει επίκαιρη, αλλά αντίθετα επιβάλλει το μέτρο της επάνω στην εποχή της.

Η φιλοσοφία είναι ουσιαστικά ανεπίκαιρη, επειδή ανήκει σ' εκείνα τα σπάνια πράγματα, που μοίρα τους είναι να μη μπορούν να βρουν άμεση απήχηση στο εκάστοτε σήμερα, αλλά και ούτε επιτρέπεται να τη βρουν.

... Αυτό που είναι ανεπίκαιρο θα αποκτήσει τον δικό του καιρό. Αυτό ισχύει για τη φιλοσοφία... Μπορούμε μόνο να πούμε αυτό που δεν είναι η φιλοσοφία κι' αυτό που δεν μπορεί να μας παράσχει.

... Η φιλοσοφία είναι μία από τις λίγες αυτόνομες δημιουργικές δυνατότητες και ενίοτε αναγκαιότητες της ανθρώπινης ιστορικής ύπαρξης. Οι τρέχουσες παρανοήσεις της φιλοσοφίας, οι οποίες ωστόσο, λίγο ως πολύ, έχουν κάποια δικαιολογία, είναι άπειρες... Η πρώτη παρανόηση έγκειται στις υπερβολικές απαιτήσεις που έχομε από τη φιλοσοφία...

Αντίθετα, αυτό που η φιλοσοφία μπορεί, σύμφωνα με την ουσία της, να είναι και που πρέπει να είναι, είναι το εξής: Διανοητική διάνοιξη των οδών και των προοπτικών μιας γνώσης που θέτει τα μέτρα και την ιεράρχηση...

Οι παρανοήσεις, από τις οποίες η φιλοσοφία σταθερώς περιβάλλεται, δημιουργούνται κυρίως από τους ανθρώπους του είδους μας, δηλ. από τους καθηγητές της φιλοσοφίας. Των οποίων η συνήθης, αλλά και δικαιολογημένη, καθώς και χρήσιμη δουλειά τους είναι η μεταβίβαση της φιλοσοφικής γνώσης του παρελθόντος, σαν τμήμα της γενικής παιδείας. Πολλοί υποθέτουν πως τούτο είναι η φιλοσοφία, ενώ στην καλύτερη περίπτωση πρόκειται για την επιστήμη της φιλοσοφίας.

... Ακούει κανείς παρατηρήσεις σαν αυτές: " Η φιλοσοφία δεν οδηγεί πουθενά", " Δεν μπορεί να φτιάσει τίποτε". Αυτές οι δυο φράσεις, οι οποίες κυκλοφορούν κυρίως στους κύκλους των διδασκάλων και των επιστημόνων ερευνητών, αποτελούν εκφράσεις διαβεβαιώσεων που έχουν το αναμφισβήτητο δίκαιό τους. Αυτός που θα τολμήσει να αποδείξει πως ωστόσο "κάτι βγαίνει", απλώς θα αυξήσει και θα ενισχύσει την κυριαρχούσα παρανόηση, που συνίσταται από την προκατάληψη, πως η φιλοσοφία εκτιμάται με τα τρέχοντα καθημερινά κριτήρια, σύμφωνα με τα οποία κρίνεται π.χ. η χρησιμότητα των δικύκλων ή η αποτελεσματικότητα των ιαματικών λουτρών. " (38-42)

~~~~~

" Τ ι εννοούμε με τη λέξη "κόσμος", όταν μιλάμε για το σκοτεινίασμα του κόσμου; Κόσμος είναι πάντοτε ο πνευματικός κόσμος. Το ζώο δεν έχει κόσμο ούτε πνευματικό περιβάλλον. Σκοτεινίασμα του κόσμου σημαίνει αποδυνάμωση του πνεύματος, τη διάλυσή του, το διασκορπισμό του, την απώθησή του και την παρανόησή του." (75)

" Το πνεύμα, το παραφθαρμένο σε εξυπνάδα, περιπίπτει στην κατάσταση ενός εργαλείου που υπηρετεί άλλους σκοπούς και που τον χειρισμό του μπορούν να τον διδάξουν και να τον διδαχθούν" (77)

" Σήμερα η επιστήμη, σ' όλες της τις περιοχές, δεν είναι παρά ζήτημα τεχνικής και πρακτικής απόκτησης και μετάδοσης των γνώσεων. Από αυτήν την επιστήμη δεν ξεκινάει καμμία αφύπνιση του πνεύματος. Η ίδια χρειάζεται ένα τέτοιο ζύπνημα" (79)

" Το πνεύμα δεν είναι κενή οξυδέρκεια ούτε ανεύθυνο παιχνίδι της εξυπνάδας ούτε απεριόριστη ροπή διανοητικού κατατεμαχισμού, αλλά ούτε και παγκόσμιος λόγος. Πνεύμα είναι η αρχέγονη συνειδητή διάνοιξη προς την ουσία του Είναι" (80)

" Διότι το Είναι και φαίνεσθαι συνανήκουν και ως συνανήκοντα εμφανίζονται πάντοτε μαζί, και καθώς είναι πάντοτε μαζί μεταστοιχειώνονται από το ένα στο άλλο και έτσι προκαλούν συνεχώς σύγχυση " (143)

" Όπως το γίγνεσθαι είναι το φαίνεσθαι του Είναι, έτσι και το φαίνεσθαι ως φαινόμενο, είναι ένα γίγνεσθαι του Είναι" (149)

" Δεν είναι σφάλμα που η αρχαία σχολαστική φιλοσοφία συγκέντρωσε τις πραγματείες του Αριστοτέλη, τις σχετιζόμενες με τον λόγο, κάτω από τον τίτλο "Όργανον". Με αυτές ολοκληρώθηκε ήδη η Λογική, στα βασικά της χαρακτηριστικά... Παρά την παρουσία του Καντ και του Έγκελου, η Λογική δεν έκαμε ούτε ένα βήμα πέρα από τα ουσιώδη και αρχικά θέματά της" (222)

" Ωστόσο, η εποχή που θεωρεί πραγματικό μόνον ό,τι τρέχει γρήγορα και μπορεί να πιαστεί και με τα δύο χέρια, εκλαμβάνει το ερωτάν ως "ζένο προς την πραγματικότητα", σαν κάτι που δεν αποφέρει μετρήσιμο όφελος. Αλλά το ουσιώδες δεν είναι ο αριθμός, παρά ο ορθός χρόνος, δηλ. η ορθή στιγμή και η ορθή εμμονή" (240)

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

(Είναι και Χρόνος, εκδόσεις Δωδώνη ©1978, μετάφραση Γιάννη Τζαβάρρα)

“ Η «ουσία» του εδωνά-Είναι έγκειται στην ύπαρξή του. Να γιατί ταχαρακτηριστικά που μπορούν να αποδοθούν σ' αυτό το ον δεν είναι παρευρισκόμενες «ιδιότητες» ενός παρευρισκόμενου όντος που έχει την τάδε ή τη δείνα μορφή, παρά είναι τρόποι, κατά τους οποίους αυτό το ον μπορεί να είναι, και τίποτα περισσότερο. Κάθε έτσι-Είναι [So-sein] αυτού του όντος, είναι πρωταρχικά Είναι. Να γιατί όταν δηλώνουμε αυτό το ον με τον όρο «εδωνά-Είναι», δεν εκφράζουμε το «τι» είναι (όπως λέμε τραπέζι, σπίτι ή δέντρο), παρά το Είναι του. (...) Το εδωνά-Είναι είναι δικό μου, όντας εκάστοτε με τον τάδε ή τον δείνα τρόπο. Έχει ήδη πάντα κατά κάποιον τρόπο αποφασίσει με ποιον τρόπο είναι δικό μου. Το ον που μέσα στο Είναι του νοιάζεται για το ίδιο τούτο Είναι, σχετίζεται προς το Είναι του ως την πιο δική του δυνατότητα. Το εδωνά-Είναι είναι η δυνατότητά του, και «έχει» αυτή τη δυνατότητα όχι μόνον ως ιδιότητα, όπως θα την είχε κάποιο παρευρισκόμενο ον. Κι' επειδή το εδωνά-Είναι είναι εκάστοτε ουσιαστικά η δυνατότητά του, μπορεί, χάρη στο Είναι του, να «διαλέξει» τον εαυτό του και να τον κερδίσει' μπορεί και να τον χάσει ή να μην τον κερδίσει ποτέ, και να μοιάζει μόνο σαν να τον κέρδισε. Αλλά μόνο επειδή έχει ουσιαστικά τη δυνατότητα να είναι αυθεντικό [eigentliches], δηλαδή μπορεί να ιδιοποιείται τον εαυτό του [sich zueigen], μπορεί να τον έχει χάσει ή να μην τον έχει ακόμα κερδίσει. Και οι δύο τρόποι του Είναι, η αυθεντικότητα και η αναυθεντικότητα (αυτές οι λέξεις έχουν εκλεγεί ως ορολογία με το αυστηρό τους νόημα [δηλαδή με το νόημα: αυθεντικός = έχοντας ιδιοποιηθεί τον εαυτό του, αναυθεντικός = μη έχοντας ιδιοποιηθεί τον εαυτό του]), θεμελιώνονται στο ότι γενικά το εδωνά-Είναι χαρακτηρίζεται από το ότι είναι εκάστοτε δικό μου. Αλλά η αναυθεντικότητα του εδωνά-Είναι δεν σημαίνει «λιγότερο» Είναι ή «κατώτερο» βαθμό του Είναι. (...) Το εδωνά-Είναι δεν έχει και δεν μπορεί ποτέ να έχει το είδος του Είναι όντων απλώς παρευρισκόμενων μέσα στον κόσμο.”. (84,85,86)

" Ο ίδιος ο κόσμος δεν είναι ενδόκοσμο ον κι όμως τόσο πολύ καθορίζει τα ενδόκοσμα όντα, ώστε μόνο κατά το μέτρο που υπάρχει κόσμος μπορούν αυτά να συναντώνται και να φανερώνονται ως προς το Είναι τους" (130)

"... η ειδική χωρητικότητα των όντων που συναντώνται μες στο περιβάλλον, θεμελιώνεται στην κοσμικότητα του κόσμου, και δε συμβαίνει το αντίστροφο: ο κόσμος δεν είναι παρευρισκόμενος μες στο χώρο" (174)

" Το πιο κοντινό μας δεν είναι ούτε τόσο δα αυτό που βρίσκεται σε ελάχιστη απόσταση «από μας». Το πιο κοντινό μας έγκειται σε ό,τι είναι απο-μακρυσμένο μέσα σε μια κατά μέσον όρο προσέγγιση, αδραξιά και θέαση. Επειδή το εδωνά-Είναι είναι ουσιαστικά χωρικό κατά τον τρόπο της απομάκρυνσης, οι δοσοληψίες του διατηρούνται πάντα μέσα σε ένα «περιβάλλον», το οποίο έχει εκάστοτε απο-μακρυνθεί μέσα σε ορισμένα μεταβλητά όρια' να γιατί αυτό που αρχικά συλλαμβάνουμε με την ακοή και την όραση δεν είναι το αποστασιακά κοντινότερο. Δε φταίει το βεληνεκές τους, που η όραση και η ακοή είναι αισθήσεις μακρύτητας, μα το ότι το εδωνά-Είναι, ως απομακρυντικό, διατηρείται βασικά μέσα τους. Γι' αυτόν π.χ. που φοράει γυαλιά, τα οποία αποστασιακά είναι τόσο κοντά, ώστε «κάθονται πάνω στη μύτη του», το χρησιμοποιούμενο αυτό όργανο είναι περιβαλλοντικά πιο απόμακρο απ' όσο η εικόνα στον απέναντι τοίχο. Αυτό το όργανο για την όραση, όπως και για την ακοή, π.χ. το ακουστικό του τηλεφώνου, έχει τον ήδη επισημασμένο χαρακτήρα των αρχικά πρόχειρων όντων, ότι δεν μας κινεί την προσοχή. Τούτο ισχύει και για την οδό, το όργανο για το βάδισμα. Βαδίζοντας, με κάθε σου βήμα αγγίζεις την οδό, ώστε μοιάζει αυτή να είναι το κοντινότερο και ρεαλιστικότερο πρόχειρο ον' αγγίζεται ασταμάτητα από ορισμένα μέλη σου – από το πέλμα των ποδιών σου. Κι' όμως είναι πολύ μακρύτερά σου από το φίλο σου, τον οποίο συναντάς διανύοντας μια απόσταση είκοσι βημάτων πάνω στο δρόμο". (182,183)

" Όταν σε μια κουβέντα κάποιος σωπάσει, μπορεί να σου "δώσει να καταλάβεις", να συνεισφέρει δηλαδή στο να διαμορφώσεις μια κατανόηση, πολύ πιο αυθεντικά από αυτόν που δεν θα πάψει να λέει. Το να λες πολλά για κάτι δεν εγγυάται ούτε τόσο δα, ότι έτσι προοδεύει η κατανόηση. Αντίθετα: Όταν μιλάς εκτεταμένα, επικαλύπτεις και μόνο κατ' επίφαση διασαφηνίζεις όσα κα-

τανότητες, γιατί τα καθιστάς ακατανόητα κάνοντας τα τριμμένα. Αλλά το να σωπαίνεις δεν σημαίνει να είσαι άλαλος. Αντίθετα, ο άλαλος έχει την τάση να "μιλήσει"... (271,272)

“ Όχι μόνο η Αναλυτική του εδωνά-Είναι, παρά και η επεξεργασία του ερωτήματος για το νόημα του Είναι γενικά πρέπει λοιπόν να απομακρυνθεί από το μονόπλευρο προσανατολισμό προς το Είναι με το νόημα ρεαλιστικότητας. Θα χρειαστεί να δείχτεί: η ρεαλιστικότητα δεν είναι μόνον ένα είδος του Είναι ανάμεσα σε άλλα, παρά έχει οντολογικά μια ορισμένη σχέση θεμελίωσης προς το εδωνά-Είναι, τον κόσμο και την προ-χειρότητα. Για να δείχτεί τούτο πρέπει να εξεταστεί σε βάθος το πρόβλημα της ρεαλιστικότητας, οι συνθήκες και τα όριά του.

Κάτω από τον τίτλο «πρόβλημα της ρεαλιστικότητας» είναι μαζεμένα ποικίλα ερωτήματα: 1. Κατά πόσο υφίστανται όντα που τάχα υπερβαίνουν τη συνείδησή μας; 2. Κατά πόσο αυτή η ρεαλιστικότητα του «έξω κόσμου» μπορεί επαρκώς να αποδειχτεί; 3. Σε ποιο μέτρο αυτά τα όντα, αν διόλου υφίστανται, μπορούν να γνωσθούν ως προς το καθ' εαυτό Είναι τους; 4. Τι σημαίνει γενικά το νόημα αυτού του όντος, της ρεαλιστικότητας;” (321)

---

* Τα αποσπάσματα έχουν τροποποιηθεί με τους νεότερους κανόνες της γραμματικής και μονοτονικά. Τα αποσπάσματα έχουν επιλεγεί και δακτυλογραφηθεί από τον Κ. Γ. Νικολουδάκη